

November 2013

SNS ANALYS

nr15

Krisens politiska konsekvenser

DEPRESSIONEN på 1930-talet och dagens kris hade båda sitt ursprung i USA men spreds snart till andra delar av världen.

Kriserna startade i den finansiella sektorn. De förknippas därför med händelser på finansmarknaderna: de stora nedgångarna på New York-börsen i oktober 1929 och den amerikanska banken Lehman Brothers konkurs i september 2008. Men de finansiella kriserna övergick snart i breda ekonomiska kriser med stora fall i handel, produktion och sysselsättning.

Här diskuteras om slutsatser kan dras om de politiska konsekvenserna av dagens ekonomiska kris mot bakgrund av vad som hände på 1930-talet. Vilka är skillnaderna i ekonomisk politik? Hur påverkas regeringspartier? Går politiken åt höger eller vänster? Vad händer med tilltron till demokratin?

FÖRFATTARE

Johannes Lindvall är docent i statskunskap vid Lunds universitet.
E-post: johannes.lindvall@svet.lu.se

FINANSPOLITIKEN var mer expansiv under 2008–2010 än under 1930-talskrisen. Stora stimulansprogram beslutades redan några månader efter Lehman-kraschen. Förklaringar kan vara att vi lärt oss av tidigare misstag och att mellanstatlig samordning förbättrats. Dessutom har den offentliga sektorns expansion i många länder gjort att transfereringarna ökar med automatik vid sämre tider. Och 2000-talets politiska miljö har på många håll varit mindre konfliktfylld.

NEDGÅNGAR i ekonomin tenderar att drabba regeringspartier hårt. Det gällde både på 1930-talet och i dag på 2000-talet. Dessutom gäller för båda perioderna att högerpartier tycks klara sig bättre än vänsterpartier. Men efterhand har vänsterpartier klarat sig bättre, vilket kan bero på att krisen påverkar bredare väljargrupper.

DEMOKRATIN bröt samman i många länder på 1930-talet. Risken för upprepning i dag är liten, men det finns oroande tecken på olika håll. Och tilltron till demokratin kan minska om de ekonomiska förutsättningarna är så dåliga att inga politiska partier kan leva upp till väljarnas förväntningar.

SNS ANALYS En stor del av den forskning som bedrivs är vid sin publicering anpassad för vetenskapliga tidskrifter. Artiklarna är ofta teoretiska och inomvetenskapligt specialiserade. Det finns emellertid mycket forskning, framför allt empirisk och policyrelevant sådan, som är intressant för en bredare krets. Målet med SNS Analys är att göra denna forskning tillgänglig för beslutsfattare i politik, näringsliv och offentlig förvaltning och bidra till att forskningen når ut i medierna. Finansiellt bidrag har erhållits från Jan Wallanders och Tom Hedelius Stiftelse. Författarna svarar helt och hållet för analys, slutsatser och förslag.

1930-talsdepressionen jämförd med den djupa ekonomiska nedgången 2008–2009.

Den djupa ekonomiska nedgången 2008–2009, vars följder vi ännu lever med, har ofta jämförts med den stora depressionen på 1930-talet.

Både 1930-talsdepressionen och dagens kris hade sitt ursprung i USA men spreds snart till andra delar av världen. I båda fallen startade kriserna i den finansiella sektorn. De förknippas därför med händelser på finansmarknaderna: de stora nedgångarna på New York-börsen i oktober 1929 och den amerikanska banken Lehman Brothers konkurs i september 2008. Men de finansiella kriserna övergick snart i breda ekonomiska kriser med stora fall i handel, produktion och sysselsättning.

I denna skrift diskuterar jag om man kan dra slutsatser om de politiska konsekvenserna av dagens ekonomiska kris mot bakgrund av vad som hände på 1930-talet.

Den första delen, som primärt berör Sverige och övriga nordiska länder, handlar om den ekonomiska politiken, särskilt finanspolitiken. Slutsatsen är här att skillnaderna mellan 1930-talet och i dag till stor del förklaras av de inrikespolitiska förhållanden som rådde när krisen inträffade.

Den andra delen, som berör alla rika länder i världen, handlar om konkurrensen mellan vänsterpartier och högerpartier. Här är skillnaderna mellan 1930-talet och i dag överraskande små. Djupa ekonomiska nedgångar drabbar regeringspartier hårt. Därutöver tycks högerpartier klara sig bättre än vänsterpartier.

Den tredje och avslutande delen handlar om den viktigaste politiska effekten av den stora depressionen: demokratins sammanbrott i många av världens länder i början och mitten av 1930-talet. Här är slutsatsen att risken för upprensning är liten, men att det finns oroande tecken också i vår tid.

Den ekonomiska politiken

Jämförelsen med 1930-talet låg nära till hands för de politiska beslutsfattare som ansvarade för den ekonomiska politiken efter Lehman-kraschen. Christina Romer, som var ordförande i den amerikanske presidenten Barack Obamas ekonomiska råd, sade i mars 2009 att

den då mycket djupa ekonomiska nedgången var direkt jämförbar med 1930-talskrisen och att den viktigaste politiska uppgiften därför var att undvika en upprensning av de misstag som begåtts åttio år tidigare. Liknande jämförelser gjordes också i Sverige: ”Världen befinner sig i den djupaste och mest utbredda lågkonjunkturen sedan 1930-talskrisen”, skrev regeringen i finansplanen för 2010.¹

Hur skilde sig då den ekonomiska politiken under 2000-talet från den på 1930-talet? De flesta rika länder började föra en expansiv ekonomisk politik efter Lehman-kraschen. Världens centralbanker sänkte sina utlåningsräntor till historiskt låga nivåer och några av dem, såsom Bank of England och amerikanska Federal Reserve, använde dessutom mer okonventionella metoder för att öka likviditeten i ekonomin. Vår egen riksbank hade höjt sin viktigaste ränta till 4,75 procent några dagar före kraschen; ett år senare var räntan nere i 0,25 procent.

I slutet av 2008 och början av 2009 beslutade sedan såväl EU-länderna som USA att föra en expansiv finanspolitik, vilket tog sig uttryck i EU:s ekonomiska återhämtningsprogram, European Economic Recovery Programme, och i Obamaregeringens stora stimulanspaket, American Recovery and Reinvestment Act. I april 2009 förklarade ledarna för G20-länderna att de var i färd med att genomföra en samordnad finanspolitisk expansion av aldrig tidigare skådad omfattning, allt för att mildra den ekonomiska krisens skadeverkningar.

Många skulle i dag hävda att finanspolitiken stramades åt för snabbt efter de första två krisåren. Men det råder ingen tvekan om att den ekonomiska politiken under perioden 2008–2010 skiljde sig radikalt från den ekonomiska politiken i början av 1930-talskrisen. Få regeringar förde en expansiv finanspolitik under den stora depressionen, och om det alls skedde, såsom i Sverige, skedde det sent.

Det finns flera förklaringar till denna skillnad mellan 1930-talet och i dag. En är att vi har lärt oss av de misstag som begicks för åttio år sedan. En annan är att det var just 1930-talets

¹ Romer (2009); Prop. 2009/10:1, s. 21. Se också Prop. 2008/09:100, s. 30.

Den ekonomiska politiken.

Konkurrensen mellan vänster och höger.

Demokratien.

Få regeringar förde expansiv finanspolitik på 1930-talet.

erfarenheter som låg till grund för några av de teorier som beskriver den ekonomiska politikens roll under en djup kris (John Maynard Keynes *General Theory* publicerades först 1936).

En tredje förklaring är att de ekonomiska institutioner och internationella organisationer som vuxit fram under efterkrigstiden har möjliggjort en högre grad av mellanstatlig samordning, både när det gäller penning- och finanspolitik.

Men de politiska förutsättningarna på nationell nivå hade också betydelse, framför allt när det gäller finanspolitiken. Jag menar i själva verket att en jämförelse mellan den ekonomisk-politiska debatten på 1930-talet och 2000-talet säger någonting väsentligt om den ekonomiska politikens villkor.

Sverige som exempel

Sverige kan utgöra ett exempel.² Sverige är ett intressant fall eftersom de ekonomiska effekterna av 1930-talskrisen och 2008–2009 års konjunkturedgång var mer jämförbara i vårt land än i många andra länder. Bruttonationalprodukten per capita minskade ungefär lika mycket i båda fallen: med 6,5 procent mellan 1930 och 1932 och med 6 procent mellan 2007 och 2009. I Tyskland och USA var effekterna av 1930-talskrisen betydligt värre, med BNP-fall på upp till 20–30 procent.³

Sverige är också ett intressant exempel eftersom det redan på 1930-talet fanns många ekonomer som förespråkade en expansiv finanspolitik och eftersom vi är ett av de få länder som faktiskt förde en försiktigt expansiv finanspolitik under den stora depressionen. Det berodde i huvudsak på att Per Albin Hanssons socialdemokratiska regering under våren 1933 kom överens med Bondeförbundet om nya, lånefinansierade, arbetsmarknadspolitiska program.⁴

Det mesta talar emellertid för att finans-

politiken var mer expansiv på 2000-talet. För det första har välfärdsstatens och den offentliga sektorns expansion medfört att en ekonomisk nedgång i våra dagar per automatik leder till en mer expansiv finanspolitik eftersom skatteintäkterna minskar medan transfereringarna ökar. Sverige tillhör de länder där sådana ”automatiska stabilisatorer” är som kraftigast.

För det andra var de diskretionära finanspolitiska åtgärderna mer omfattande på 2000-talet. Enligt Europeiska kommissionens översikt från 2010 uppgick de i Sverige beslutade diskretionära finanspolitiska åtgärderna till 1,7 procent av BNP för 2009 och 2,7 procent av BNP för 2010. Den budget för offentliga arbeten som riksdagen beslutade om i maj 1933 omfattade 180 miljoner kronor, vilket motsvarade ungefär 2 procent av BNP.

Det var mycket pengar på den tiden, men också året dessförinnan avsattes medel till offentliga arbeten. Ökningen av utgifterna till arbetslöshetspolitiken mellan budgetåren 1932/33 och 1933/34 var endast 130 miljoner kronor (1,6 procent av BNP). Och av de 180 miljoner kronor som avsattes 1933 togs bara 98 miljoner kronor i bruk (1,2 procent av BNP). Inte heller 2009 och 2010 togs alla medel i bruk, men enligt OECD:s beräkningar uppgick de diskretionära finanspolitiska åtgärder som Sverige faktiskt genomförde 2009 och 2010 ändå till totalt 2,8 procent av BNP.⁵

Med tanke på hur stor uppmärksamhet 1930-talets ekonomisk-politiska ”kohandel” mellan Socialdemokraterna och Bondeförbundet har fått i den statsvetenskapliga litteraturen var de arbetsmarknadspolitiska insatserna alltså förhållandevis små.⁶ Dessutom dröjde det närmare tre år innan åtgärderna vidtogs (den stora depressionen nådde Sverige under loppet av 1930). På 2000-talet gick det snabbare. Redan i början av 2009, några

Svensk finanspolitik mer expansiv på 2000-talet.

Förhållandevis små arbetsmarknadspolitiska insatser på 1930-talet.

² Jag utgår i detta avsnitt från Lindvall (2012).

³ BNP-uppgifterna för 1930-talet kommer från Maddison (2011). Uppgifterna för 2000-talet kommer från OECD, *Economic Outlook*, december 2012.

⁴ Om Sverige som pionjär på den ekonomiska politikens område på 1930-talet, se Landgren (1960) och Winch (1966).

⁵ Uppgifterna om finanspolitiken 2009 och 2010 kommer från European Commission (2010). Angående 1930-talet, se Helmersson (1972, s. 16). De historiska BNP-skattningar som ligger till grund för beräkningarna kommer från Edvinsson (2004).

⁶ Angående den ekonomiska betydelsen av 1930-talets expansiva finanspolitik, se Jonung (1977, s. 55–57). Enligt många ekonomer berodde uppsvinget efter konjunkturedgången 1930–1932 på 1931 års depreciering av kronan, vilken ledde till en ökad internationell efterfrågan på svenska råvaror och industrivaror, se Lundberg (1985, s. 9).

månader efter Lehman-kraschen, fattade riksdagen en rad beslut om stimulansåtgärder.

Hur kommer det sig att det gick så mycket snabbare på 2000-talet och varför satsade man mer då? Vid en jämförelse mellan riksdagsdebatterna 2009–2010 och 1932–1933 framstår en skillnad som avgörande: medan debatterna på 2000-talet handlade om den ekonomiska politiken som sådan handlade debatterna på 1930-talet om de politiska följdverkningarna av en ny ekonomisk politik.

Det fanns två skillnader mellan den borgerliga regeringens och den socialdemokratiska oppositionens syn på den ekonomiska politiken under 2008–2010. För det första ville Socialdemokraterna gå fortare fram. De lämnade in en motion angående expansiva finanspolitiska åtgärder redan i november 2008, medan regeringen dröjde till januari 2009, och deras förslag var till en början mer omfattande. För det andra skilde sig förslagens sammansättning något: medan regeringen satsade på skattesänkningar önskade Socialdemokraterna mer transfereringar till hushållen. Men därutöver var regeringens och Socialdemokraternas förslag påtagligt lika.

1930-talets politiska konflikter

1930-talets konflikter var annorlunda. Den gången hade vi en ny socialdemokratisk minoritetsregering som försökte få igenom sina arbetsmarknadspolitiska förslag med hjälp av något av riksdagens borgerliga partier och det var mycket som stod på spel som inte hade att göra med den ekonomiska politiken som sådan.

I början av 1930-talet var konfliktnivån ännu hög på den svenska arbetsmarknaden. Saltsjöbadsavtalet, som brukar stå som symbol för den fredliga svenska arbetsmarknadsmodell som rådde under en stor del av efterkrigstiden, ingicks först 1938. All lagstiftning som kunde påverka maktförhållandena på arbetsmarknaden var därför kontroversiell.

Ett av Socialdemokraternas viktigaste arbetsmarknadspolitiska förslag hade allt sedan 1930 varit att offentliga arbeten skulle ge samma lön som motsvarande arbeten på den öppna arbetsmarknaden. Syftet var att arbetsmarknadspolitiken inte skulle bidra till att hål-

la lönerna nere. De borgerliga partierna var mycket kritiska mot detta förslag eftersom de befarade att den nya arbetsmarknadspolitiken skulle stärka fackföreningsrörelsen på arbetsgivarnas bekostnad.⁷

Det fanns också en mer generell vänster–höger-dimension i de ekonomisk-politiska debatterna i början av 1930-talet. De borgerliga partierna förutsåg att en utbyggnad av arbetsmarknadspolitiken på sikt skulle leda till en växande offentlig sektor. Det var den frågan som i första hand upptog de ledande högerpolitiker som kritiserade uppgörelsen mellan Socialdemokraterna och Bondeförbundet 1933: Arvid Lindman i andra kammaren, Ernst Trygger i den första. Som nationalekonomen Erik Lundberg konstaterade många år senare var det ”inte bara, eller ens i första hand, de politiska förslagen som väckte så starka reaktioner från Högerpartiet och från näringslivet. Deras oro handlade främst om utvecklingen mot socialism.”⁸

Det var konflikterna på arbetsmarknaden och motsättningarna mellan vänster och höger som gjorde att den försiktigt expansiva finanspolitiken på 1930-talet endast kunde genomföras sedan Socialdemokraterna nått en historisk överenskommelse med Bondeförbundet. Den överenskommelsen utgick i hög grad från fackföreningarnas och lantbruksorganisationernas långsiktiga politiska intressen.⁹

År 2008–2010 trodde nog ingen att maktbalansen i svensk politik hängde på vems finanspolitiska förslag som genomfördes efter Lehman-kraschen. Det möjliggjorde en mer teknokratisk hantering av krispolitiken. Vi ser samma skillnad mellan 1930-talet och 2000-talet i de andra nordiska länderna: vare sig Danmark, Finland eller Norge förde en expansiv ekonomisk politik i början av 1930-talet men alla tre förde en expansiv finanspolitik under krisen 2008–2009, i 2000-talets långt mindre konfliktfyllda politiska miljö.

Uppsplitande ekonomiska och ideologiska konflikter begränsar utrymmet för stabilise-

⁷ Unga (1976).

⁸ Lundberg (1985, s. 11, min översättning). Se också Lewin (1967).

⁹ Rothstein (1992, s. 129).

2000-talets riksdagsdebatter handlade om den ekonomiska politiken som sådan ...

... medan de på 1930-talet mer fördes om de politiska följdverkningarna av en ny ekonomisk politik.

ringspolitik. Det är en av lärdomarna från den stora depressionen och den stora recessionen.

Vänster och höger

Statsvetare brukar skilja mellan *policy*, *politics* och *polity*, tre engelska ord som alla motsvaras av det svenska ordet politik. Med *policy* menas de politiska beslutens innehåll. Med *politics* menas kampen om makt och inflytande. Med *polity* menas staters styrelseskick och institutioner. Jag övergår nu från en fråga om *policy* (jämförelsen mellan 1930-talets och 2000-talets ekonomiska politik) till en fråga om *politics* (de partipolitiska konsekvenserna av dessa två kriser).

Många politiska bedömare hade väntat sig att den ekonomiska kris som följde efter Lehman-kraschen skulle leda till ett uppsving för den politiska vänstern. Det var därför med viss förvåning som forskare och politiska kommentatorer runt om i världen konstaterade att så inte alls blev fallet. Den brittiska tidskriften *The Economist* konstaterade 2009 att de socialdemokratiska partierna i Europa hade "misslyckats med att dra fördel av en ekonomisk kris som är som skraddarsydd för den fria marknadens kritiker". På andra sidan Atlanten konstaterade historikern Tony Judt i *New York Review* att Europas socialdemokrater visat sig vara "påtagligt oförmögna" att utnyttja marknadsekonomins kris.¹⁰

Det fanns flera skäl till att många förväntade sig ett uppsving för vänstern. Ett av dem framgår av citaten ovan, nämligen föreställningen att det går bra för vänstern när marknadskapitalismen befinner sig i kris. Men jämförelsen med 1930-talet spelade också in. Det var ju i samband med den stora depressionen som demokraten Franklin Roosevelt blev president i USA och som socialdemokraten Per Albin Hansson bildade sin första regering i Sverige, i båda fallen med långvariga maktinnehav som följd.

Vad man ofta glömmer är att Franklin Roosevelt och Per Albin Hansson vann makten först under hösten 1932, tre år efter den sto-

ra börskraschen. De första åren efter den stora börskraschen 1929 gick det betydligt bättre för högerpartier än för vänsterpartier, precis som under de första åren efter Lehman-kraschen.

Ekonomins politiska betydelse

Den statsvetenskapliga forskningen ger inget tydligt svar på frågan om djupa lågkonjunkturer gynnar den politiska vänstern eller högern. I studier av 1930-talet dras ofta slutsatsen att den stora depressionen ledde till ett genombrott för socialdemokratiska partier och idéer, åtminstone i de länder som förblev demokratiska.¹¹ Men studier av efterkrigstidens konjunkturer tyder på motsatt förhållande: ekonomiska nedgångar har lett till ökat stöd för högern medan uppgångar har gynnat vänstern.¹²

Det tydligaste resultatet från den statsvetenskapliga forskningen om ekonomiska kriser är i stället att de partier som sitter vid makten tenderar att drabbas hårt. Det gäller inte minst den ekonomiska kris som inleddes 2008. I nästan alla demokratiska val som hållits sedan hösten 2008 har regeringspartierna gått tillbaka kraftigt – i vissa fall mycket kraftigt. Två exempel är Ungern, där stödet för det regerande socialdemokratiska partiet minskade från 43 till 19 procent, och Irland, där stödet för Fianna Fáil (Irlands dominerande parti alltsedan den stora depressionen) minskade från 42 till 17 procent.¹³

Regeringen Reinfeldt – som kunde sitta kvar efter valet 2010, även om den till följd av Sverigedemokraternas inträde i riksdagen förlorade sin majoritetsställning – är ett av få undantag. Med tanke på att nästan alla partier i regeringsställning har drabbats av stora motgångar på senare år är det anmärkningsvärt att Moderaterna gick framåt och att regeringen kunde behålla makten.

En viktig orsak är troligen att tillväxten var så hög under valåret (över 6 procent). Ett av

Efter Lehman-kraschen förväntade sig många ett uppsving för vänstern.

Regeringspartier har gått tillbaka.

¹⁰ *The Economist* (2009), min översättning; Judt (2010), min översättning.

¹¹ Se särskilt Berman (2006).

¹² Se särskilt Alt (1979) och Stevenson (2001), vilka menar att detta mönster beror på att väljarna blir mindre "altruistiska" i nedgångar eller att de betraktar vänsterpolitik som ett slags "lyxvara" som de inte har råd med i tuffa tider.

¹³ Detta mönster – att regeringspartier gått tillbaka kraftigt, framför allt där den ekonomiska tillväxten varit särskilt låg året före valet – har studerats av Bartels (2013) och Kriesi (2012).

huvudresultaten från den statsvetenskapliga forskningen om ekonomisk röstning är att väljarna är förhållandevis kortsiktiga när de bedömer den ekonomiska utvecklingen. Två år med negativ tillväxt 2008 och 2009 kan därför ha spelat mindre roll än den höga tillväxten strax före valet.

En annan orsak är sannolikt att bostadspriserna hade återhämtat sig före valet, till skillnad från i många andra länder. För de väljare som inte själva drabbas av arbetslöshet har bostadsprisernas utveckling den största privatekonomiska betydelsen under en ekonomisk kris. Mycket talar för att bostadsprisernas utveckling var en viktig förklaring till att regeringen Bildt förlorade valet 1994, under 1990-talskrisen, medan regeringen Reinfeldt kunde sitta kvar 2010.¹⁴

Likheter mellan 1930-talet och idag

Vilka mer generella mönster kan vi då se i valresultaten från 1930-talet och 2000-talet?

Figurerna 1a och b beskriver väljarförskjutningar från vänster till höger i de första valen i varje land efter Wall Street-kraschen respektive Lehman Brothers-konkursen (förändringen i stödet för högerpartier sedan sista valet före krisen minus förändringen i stödet för vänsterpartier).

Som figurerna visar är mönstret från 1930-talskrisen ganska likt mönstret från den stora recessionen: i tidiga val tenderade högerpartier att klara sig bättre än vänsterpartier. Detta höll i sig i närmare tre år. I val som hölls senare än så gick det något bättre för vänsterpartier.

I de länder där det första valet efter börskraschen hölls mellan hösten 1929 och vårvintern 1932 var resultatet i de flesta fall en förskjutning åt höger. Det enda demokratiska land där högern klarade sig riktigt dåligt under denna period var Nya Zeeland – men till och med där lyckades högerpartierna behålla regeringsmakten. I många andra länder gick det dåligt för vänstern. De socialdemokratiska partierna i Australien, Irland, Norge, Storbritannien, Tyskland och Österrike gick alla tillbaka.

I de länder där det första valet efter börs-

kraschen hölls våren 1932 eller senare gick det i stället oftast bra för vänstern. De franska socialistpartierna kunde bilda regering efter valet i maj 1932, de svenska Socialdemokraterna tog makten i september och Franklin Roosevelt vann presidentvalet i november.

Mönstret från 2008–2013 liknar mönstret från den stora depressionen. I de val som hölls 2008–2010 klarade sig högern i allmänhet bättre (det gäller exempelvis Nederländerna, Nya Zeeland, Storbritannien, Sverige, Tjeckien, Tyskland, Ungern och Österrike). I många av de val som hölls 2011 eller senare har det däremot gått relativt bra för vänstern (det gäller exempelvis Danmark, Frankrike, Irland och Italien).

En möjlig förklaring till detta mönster är följande: I början av en djup ekonomisk nedgång är mittenväljarna, som brukar avgöra val, oftast inte personligt berörda. De första som drabbas av en kris tenderar att vara låginkomsttagare med otrygga anställningar, inte medelklassen. För mittenväljare innebär en ekonomisk kris därför i första hand en ökad risk för höjda skatter (för att bekosta transfereringar till dem som förlorar jobbet eller hamnar i ekonomiska svårigheter på annat sätt).

I en nyligen publicerad uppsats om den stora recessionens effekter på de amerikanska väljarnas socialpolitiska preferenser visar statsvetaren Yotam Margalit exempelvis att krisen påverkade olika grupper av väljare på olika sätt. De väljare som själva drabbades av arbetslöshet blev mer positiva till ökade offentliga utgifter medan övriga väljare blev mindre positiva till en sådan politik. Nettoeffekten var en förskjutning till höger.¹⁵

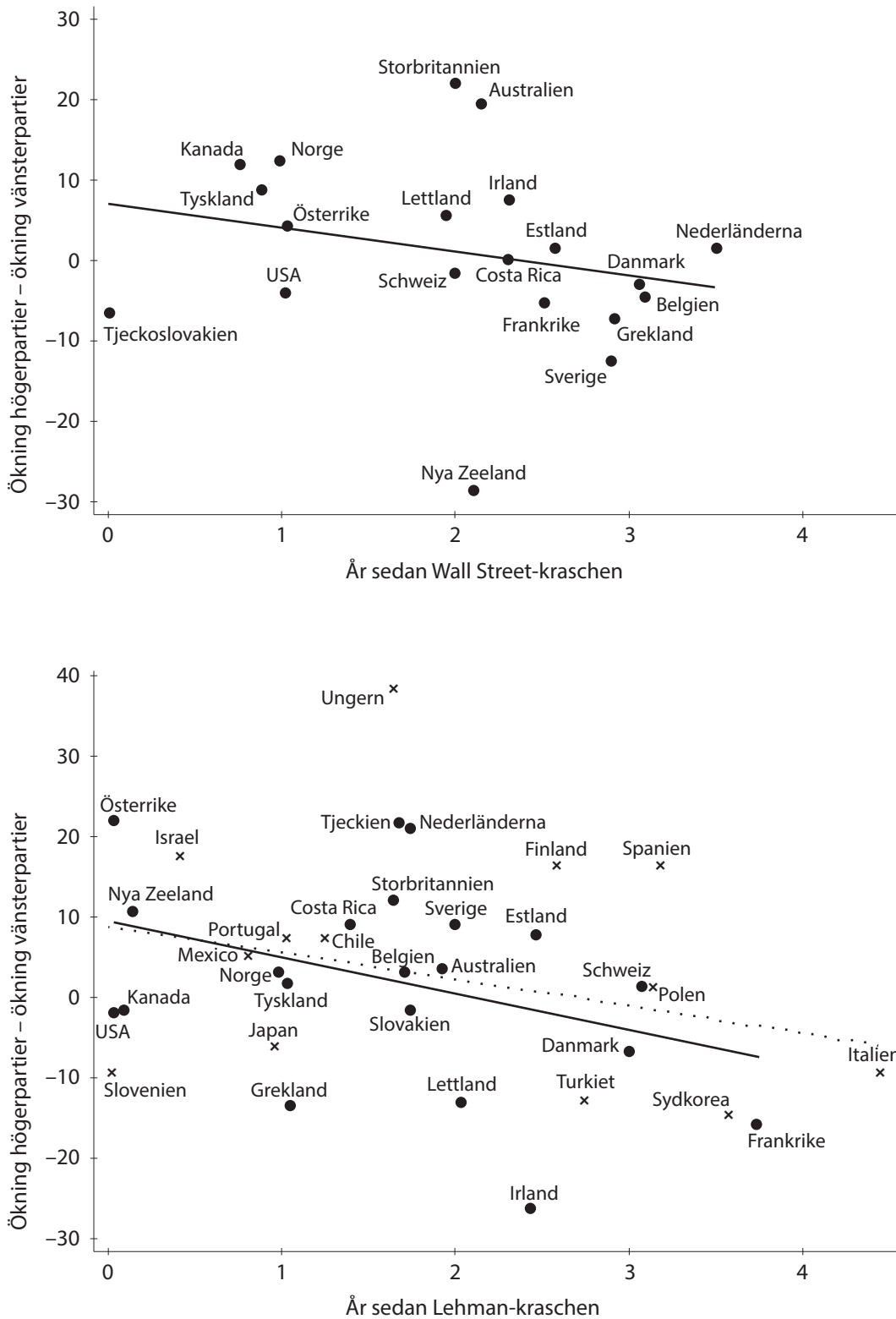
Men efter en tid tenderar de negativa effekterna av en djup och långvarig kris att påverka bredare väljargrupper, antingen direkt eller indirekt (via familjemedlemmar). Det gör troligen att det skapas bättre förutsättningar för mitten-vänster-framgångar. Det är i alla fall ett sätt att tolka utvecklingen under 1930-talet. Det är ännu för tidigt att säga om den lilla tendens till återhämtning för vänsterpartier som märktes 2011–2013 kommer att bli bestående.

Högern har i allmänhet klarat sig klarat sig bättre i valen efter ekonomiska nedgångar.

Ju längre en kris pågår, desto fler påverkas, vilket tenderar ge mitten-vänstern bättre förutsättningar.

¹⁴ Se Lindvall, Martinsson och Oscarsson (2013).

¹⁵ Margalit (2013, s. 99).

Figur 1a och 1b. Valresultat 1929–1933 och 2008–2013

Kommentar: Figuren beskriver förändringen i stödet för högerpartier minus förändringen i stödet för vänsterpartier i första valet efter krisens inledning hösten 1929 respektive hösten 2008. De heldragna linjerna visar hur det relativa stödet för höger- och vänsterpartier förändrades över tid i de länder som var demokratier i båda kriserna. Den streckade linjen i figur 1b) beskriver motsvarande trend i samtliga OECD-länder med en befolkning på mer än en halv miljon. Källa: Lindvall (2013).

Tilltron till demokratin

Den tredje innebörden av termen politik är som redan nämnts det som på engelska kallas *polity*: det politiska systemets uppbyggnad och struktur. Här är den viktigaste politiska lärdomen från 1930-talet att ekonomiska kriser hotar demokratin.

Ett av de vanligaste historiska demokrati-måtten inom statsvetenskapen är Polity-skalan.¹⁶ Länder vars Polity-värden överstiger 5 brukar räknas som demokratier. År 1929 fanns enligt detta kriterium 21 demokratier i världen. Några få krisår senare, 1936, återstod endast 15 och i början av 1940-talet, sedan Tyskland erövrade stora delar av Europa, fanns 9 självständiga, demokratiska stater kvar: förutom Storbritannien och fyra av dess forna kolonier (Australien, Kanada, Nya Zeeland och USA) hade bara Costa Rica, Irland, Schweiz och Sverige förblivit demokratiska.

Allt talar förstås för att 2000-talets ekonomiska kris inte kommer att få lika allvarliga konsekvenser. Vid tiden för den stora börskraschen 1929 var demokratin redan tillbakaträngd, sedan den första långa demokratiseringsvåg som inleddes i början av 1800-talet hade övergått i en auktoritär motvåg i början av 1920-talet.¹⁷ Den stora depressionen bidrog troligen till den negativa utvecklingen under mellankrigstiden, men den är inte en tillräcklig förklaring. Redan 1922, flera år före den stora depressionen, tog ju Benito Mussolini makten i Italien, i spetsen för en fascistisk rörelse som sedan fungerade som modell för många andra auktoritära partier, inte minst Adolf Hitlers tyska nationalsocialister.

Vid tiden för den djupa ekonomiska nedgången 2008–2009 var demokratin i bättre skick. Alltsedan Berlinmurens fall 1989 har antalet demokratier i världen ökat kraftigt.

Men även om vi knappast står inför ett 1930-talsscenario finns oroande tendenser också i samtiden. Jag tänker inte bara på ett land som Ungern, där det parti som suttit vid makten sedan 2010 har genomfört flera författ-

ningsförändringar som försvagat den politiska oppositionen. Jag tänker inte heller enbart på ett land som Grekland, där flankpartierna har vuxit sig starkare medan mittenpartierna trängts tillbaka (ett mönster som känns igen från Weimarrepublikens Tyskland). Jag tänker också på alla de krisdrabbade länder där väljarna alltsedan nedgången 2008–2009 närmast urskiljningslöst har röstat bort de partier som suttit vid makten alltmedan missnöjespartierna har gått framåt. Det som skiljer demokratin från andra styrelseskick är att väljarna kan byta ut sina politiska ledare. Men tilltron till demokratin minskar om de ekonomiska förutsättningarna är så dåliga att inga politiska partier kan leva upp till väljarnas förväntningar.

Referenser

- Alt, James E. 1979. *The Politics of Economic Decline*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartels, Larry M. 2013. "Ideology and Retrospection in Electoral Responses to the Great Recession", CSDI Working Paper 04-2013, Vanderbilt University.
- Berman, Sheri. 2006. *The Primacy of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edvinsson, Rodney. 2004. "Historical National Accounts for Sweden, 1800–2000", tillgängligt på www.historia.se.
- The Economist. 2009. "The European Elections: Swing Low, Swing Right", 11 juni.
- European Commission. 2010. *Public Finances in EMU 2010*. Bryssel: Directorate General of Economic and Financial Affairs.
- Helmersson, Eskil. 1972. *Svensk krispolitik under 1930-talet*. Uppsala: Institutionen för ekonomisk historia, Uppsala universitet.
- Huntington, Samuel P. 1991. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Jonung, Lars. 1977. "Knut Wicksells prisstabiliseringsnorm och penningpolitiken på 1930-talet", i Jan Herin och Lars Werin (red.), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik*. Stockholm: Norstedts.

Före 1930-tals-depressionen fanns 21 demokratier, i början av 1940-talet återstod 9.

Demokratin i bättre skick vid nedgången 2008–2009, men oroande tendenser finns.

¹⁶ Marshall och Jaggers (2012).

¹⁷ Huntington (1991, s. 18).

- Judd, Tony. 2010. "Ill Fares the Land", *New York Review of Books*, 57 (7).
- Kriesi, Hanspeter. 2012. "The Political Consequences of the Financial and Economic Crisis in Europe: Electoral Punishment and Popular Protest", *Swiss Political Science Review*, 18 (4), s. 518–522.
- Landgren, Karl-Gustaf. 1960. *Den "nya" ekonomien i Sverige*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lewin, Leif. 1967. *Planhushållningsdebatten*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lindvall, Johannes. 2012. "Politics and Policies in Two Crises", i Nancy Bermeo och Jonas Pontusson (red.), *Coping with the Crisis*. New York: Russell Sage Foundation, s. 233–260.
- Lindvall, Johannes. 2013. "The Electoral Consequences of Two Great Crises". Opublicerat manuskript, Lunds universitet.
- Lindvall, Johannes, Johan Martinsson och Henrik Oscarsson. 2013. "Party Choice in Hard Times: Group-Specific Responses to Electoral Downturns in Sweden", *Electoral Studies*, 32 (3), s. 529–535.
- Lundberg, Erik. 1985. "The Rise and Fall of the Swedish Model", *Journal of Economic Literature*, 23 (1), s. 1–36.
- Maddison, Angus. 2011. "Statistics on World Population, GDP and Per Capita GDP, 1–2008 AD", University of Groningen, tillgängligt på <http://www.ggdc.nl/maddison>.
- Margalit, Yotam. 2013. "Explaining Social Policy Preferences: Evidence from the Great Recession", *American Political Science Review*, 107 (1), s. 80–103.
- Marshall, Monty G. och Keith Jagers. 2012. "Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800–2010". Maryland: University of Maryland.
- Romer, Christina D. 2009. "Lessons from the New Deal", Testimony before the Economic Policy Subcommittee of the Senate Committee on Banking, *Housing and Urban Affairs*, 31 mars.
- Rothstein, Bo. 1992. *Den korporativa staten*. Stockholm: Norstedts.
- Stevenson, Randolph T. 2001. "The Economy and Policy Mood: A Fundamental Dynamic of Democratic Politics?", *American Journal of Political Science*, 45 (3), s. 620–633.
- Unga, Nils. 1976. *Socialdemokratin och arbetslöshetsfrågan 1912–34*. Stockholm: Arkiv.
- Winch, Donald. 1966. "The Keynesian Revolution in Sweden", *Journal of Political Economy*, 74 (2), s. 168–176.